

Τ Ο Υ Ι Δ Ι Ο Υ

ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΔΕΙΠΝΟΣ, ποιηση
Κείμενα 1978, Κατάνωτης 1994

ΜΑΥΡΑ ΔΙΘΑΡΙΑ, ποιηση
Κείμενα 1986, Κατάνωτης 1993

ΓΥΑΛΙΝΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ, ποιηση
Κατάνωτης 1989

ΠΑΡΑΒΟΛΗ, ποιηση
Κατάνωτης 1993

ΑΝΘΩΔΕΣΜΗ, ποιήματα και τραγούδια μαζί με τους
Δ. Καψάλη, Γ. Κοροπούλη, Η. Δάγιο,
Άγρα 1993

ΤΑ ΜΙΚΡΑ, ποιηση
Κατάνωτης 2000

ΣΤΙΧΟΙ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ, τραγούδια
Μέλανι 2002

Ο ΥΠΝΟΣ ΤΟΥ ΚΑΠΝΙΣΤΗ, ποιηση
Κατάνωτης 2003

ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ, ελεύθερη απόδοση
Μέλανι 2005

ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ

Μητριά πατριδα

Αφήγημα

ζωγραφική
ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΔΑΜΑΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Μεγάλη

Στη μάνα μου

ΜΗΤΡΙΑ ΠΑΤΡΙΔΑ

Κείμενα 1981, Καστανιώτης 1989

Πρώτη εικονογραφημένη έκδοση: Νοέμβριος 2007

© Μιγάλης Ικανάς (κείμενο), Γιάννης Αδαμάκης (εικόνες)

& Εκδόσεις ΜΕΛΑΝΙ

Σκουφά 71Α, 106 80, Αθήνα

Τηλ.: 210 3641.638

E-mail: melani2@otenet.gr

www.melanibooks.gr

ISBN: 978-960-6781-01-8

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή άδεια χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοαντίτυπο και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Μητριά πατριδά, πατριδά μητριά...

ΜΑΡΚΟΣ ΜΕΣΚΟΣ

Τον πάππου σου τον έδερναν θέρμες, δεν μπο-
ρούσε ν' ανεβεί, τον άφησαν χαμηλά στο μονοπάτι
με το ξυλοκρέβατο. Μας έστειλε να κατεβούμε κι
εμείς. Κατεβήκαμε κακήν κακώς μες στη νύχτα.
Ψηλά γινόταν μάχη, πηχτό βουητό, μπουμπουνη-
τά κάθε τόσο. Εμείς στο δρόμο χαμένοι. Διάβηκαν
κάτι αντάρες, μας βάλαν μπροστά, περάσαμε το
σύνоро ξημερώματα.

(όπως τα θυμάται η μάνα μου)

Σκόδρα. Μένουμε στις Καζέρμες. Παιδιά
στρατιωτικά κτήρια, δίπλα. Αντικριστά. Στενό-
μακρη αυλή. Από δω και από κει δυο μεγάλες
ξύλινες πόρτες, τις κλείνουν μόλις νυχτώσει. Οι
γυναίκες με τα μαύρα πάνε κι έρχονται, κρύβουν
ψωμί στην ποδιά, το αλλαζόν με ψάρια.

Στην αυλή παίζουν τα παιδιά. Κάθομαι και τα
κοιτάζω απ' το παραθύρι. Άμα με πάρει το μάτι
τους, μου κάνουν νοήματα. Δεν κατεβαίνα, μου
βγάζουν τη γλώσσα.

Ο πάππος με πηγαινει κάθε μέρα στη λίμνη.
Είχε πρηστεί η κοιλιά μου. Την πρώτη μέρα
έτρεξα μες στα χορτάρια, κυλιστικά, έβαλα τις
φωνές. Ήταν τσουκνίδες. Από τότε με κρατούσε
απ' το χέρι. Σιγά σιγά με το περπάτημα ξεφού-
σκωσα. Απ' την κλεισούρα, είπανε.

Ένα κρύνο πρωί βρήκανε το μαρό στ' αποχω-
ρητήρια. Γυμνό, μελανιασμένο, μ' ένα σκονιί στο

λαίμο. Το 'δα ανάμεσα από μαύρα φουστάνια και βιαστικά πήγαιν' έλα. Μας διώξαν εμάς, μην το βλέπουμε. «Μπαστί, μπαστί» φωνάζανε, κι έκαναν το σταυρό τους.

Στην αυλή μοιράζανε λάδι, φασόλια, πετρωμένο αλεύρι. Οι γυναίκες το 'σπαγαν με ό,τι βρισκανε, το 'τριβαν με μπουκάλια, το ξανάκαναν σκόνη. Πικρίζε το ψωμί.

Έρχονταν Ικέγκηδες. Πουλούσαν οπωρικά, πεπόνια, καρπούζια. Έπεφταν οι γυναίκες όλες μαζί, από κοντά κι εμείς. Φώναζαν, παζάρευαν, εκεί που πρόσεχε τη μια, έσπρωχνε η άλλη το καρπούζι κάτω από τα πόδια της, τα φουστάνια μακριά, δεν φαινόταν, το 'παιρναν από πίσω τα παιδιά, γραμμή στο σπιτι. Το κατάλαβαν ύστερα κι έρχονται δύο δύο.

Από τα Μακεδόνικα ακούγονται κάθε τόσο μοιρολόγια. Τους έρχονταν τα μαντάτα από το Ιράκμο, το Βίτσι. Οι μανάδες μας κοιτάζονταν αμύλητες, κούναγαν το κεφάλι.

Μαζεύουνε τα παιδιά. Θα μας στείλουν αδελού, χώρια απ' τους δικούς μας. Οι Μακεδονισσες τα

'δωσαν τα δικά τους, Έκλαγαν, τα φιλούσανε, δεν είτανε όχι. Οι δικές μας αγρίεψαν. Έσκουζαν, καταριόντανε, μας έσφιγγαν πάνω τους, μια δυο πέσανε στους υπεύθυνους με τα νύχια, βάλαμε κι εμείς τα κλάματα, μας αφήσανε. Πήραν τα μεγαλύτερα, από δέκα και πάνω.

Μας φορτώνουν σε μεγάλα καμιόνια. Μετά στο βατόρι, ένα πολωνέζικο φορτηγό, είτανε. Μας ανεβάζουν με βίτσι και τρέμουμε, κάποιος πέφτει στη θάλασσα.

Κατεβάζουν το φαγητό με αλυσίδες, είμαστε μέσα στο αμτάρι πατείς με πατώ σε. Δεν μας αφήνουν να ξεμυτίσουμε. Ανέβηκε ο πάππους μια μέρα στο κατάστρωμα, περνούσε ένα βατόρι, «Πέσε κάτω» του λένε, δεν έπεφτε, τον κατέβασαν με τη βία.

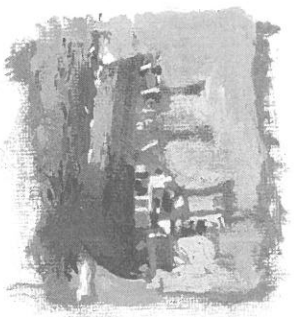
Περάσαμε το Πίβραλτάρ, μετά και τη Μάγχι. Δώδεκα μερόνυχτα. Από το βατόρι στο τρένο. Μπαινουμε κάτι όμορφες κάθε τόσο, μας δίνουνε μήλα, μπισκόττα, είναι αδελώς.

Στην Ουγγαρία κρύο πολύ. Κουβαλάγαμε ψείρες. Περνούν τα ρούχα μας από κλίβανο, μας

βαίνουν στα μπάνια. Μια μισοσκοτεινή αίθουσα, γεμάτη ατμούς και γυναικες. Εκείνο το μαύρο χαμηλά στην κοιλιά το 'βλεπα πρώτη φορά. Βγαίνοντας μοιράζοννε χλαινες στους μεγάλους κι από ένα γυλιό με μιλιά.

Μπάδατον. Εενοδοχεια όλο πιάστρα και μάρμαρα. Οι γκιές πού να μπουν στους χαλέδες, τις στράβωνε το δόστρο. Με τον καιρό συνήθισαν κι όπως δεν ήταν μαθημένες από χαρτιά και τέτοια, γέμισαν δαχτυλιές τα πλακάκια. Έφριξαν οι Μαγυάροι.

Τα φαγιά τους καλά. Ξαν να μην έφτανε, μιας πότιζαν μουρουνόλαδο, δεν το θέλαμε. Μας κυνηγούσαν κάτι αφράτες Ουγγαρέζες με το μπουκάλι και τη λαβίδα στο χέρι.

Πότε πότε γινότανε κάνα γλέντι κοντά στο στίτι που μέναμε. Τον ακούγαμε που τραγουδούσε πωγωνία τραγουδία, αργά και λυπημένα. Αυτή κόλλαγε στο παραθύρι, ούτε λογάριαζε τίλέγαν οι μεγάλοι. Τον άκουσε πολλές φορές ώσπου να γνωριστούνε, απ' τη φωνή του τον αγάπησε. Δεν δίστασε, λένε, καθόλου δεν το σκέφτηκε. Όχι πως ήταν άσχημος, γλυκό παιδι, καλοφτιαγμένος μ' ένα πρόσωπο φεγγάρι, καστανά μαλλιά όλο σκάλες κι ένα μουστάκι που του πήγαινε πολύ. Μόνο που το ένα του πόδι ήταν ξύλινο. Από νάρκη, μάθαμε.

Έπεσαν οι φωνές στο στίτι. Η μάννα της το πήρε απόφραση, σταμάτησε τις κατάρες, το ίδιο και η θεία της, ο πάππος δεν πολυπήρε μέρος, ράθυμος άνθρωπος σε όλα του. Η μάννα μου, σαν κουνιάδα, έκανε κι αυτή ό,τι μπορούσε, με το καλό, είναι αλήθεια, «που φαγώθηκε να

Πήραμε δέμα από τον πατέρα. Σταφίδες και σύκα. Η μάνα κάθεται και του γράφει. Κάνει μικρά γράμματα, «σαν ψύλλου», λέει ο πάππος.

*Φωτογραφία μου, στα χέρια που θα πας
κοίταξε μη δακρύσεις...*

Φοράω γκρι φανελένιο κουστούμι. Το παντελό-
νι μπόλικο, σκετάζει σχεδόν τα παπούτσια. Στο
δεξί μου ένα χοντρό βιβλίο. Το άλλο κρέμεται
αγγίζοντας λίγο με τον καρπό το φόρεμα της
μάννας. Το κεφάλι μου γέρνει λίγο δεξιά, απ' τη
μεριά που στέκεται ο μικρός μ' ένα άσπρο κου-
νέλι στην αγκαλιά του.

Ο πατέρας γράφει συχνά. Η υπόθεσή σας,
λέει, είναι σε καλό δρόμο. Ανοίγουν τα γράμ-
ματά του με αγωνία. Τη μια χαίρονται, την άλλη
στενοχωριούνται. Μαζεύονται πολλοί στο σπι-
τι, κάνουννε σχέδια, πώς θα κουβαλήσουνε το

να και το άλλο. Ο μπαρμπα-Σωτήρης θέλει να κούει τα δέντρα που φύτεψε στον κήπο του, να μην αφήσει τίποτε πίσω. Αγριεύουν οι γυναίκες, «Χριστός κι Ατόστολος, εδώ φάγαμε ψωμί, μας άνοιξαν τα στίτια τους οι άνθρωποι. Και τι σου φταινε τα δέντρα. Αμαρτία!»

Πηγαίνουμε με τη μάνα στην κοπερατίβα. Μεγάλο μαγαζί, κόσμος πολύς μέσα, Έλληνες και Μαγυάροι. Μας ντύνει του κουτιού. Το παλτό του Κώστα μακρύ, δεν βρήκαμε στα μέτρα του. Φύλαγε κάτι φιορίνια η μάνα, τα ξοδέψαμε όλα.

Στο τρένο αποχαιρετισμοί και κλάματα. Φωνές, τσιρλιόματα, ποιος θα καθίσει που, κάθε τόσο γίνονται αλλαγές. Εκκινάμε. Οι γριές σταυροκοπιούνται.

Στην Αυστρία μας φέρανε φαγητό. Κάτι σαν σουπτα με κομματάκια κρέας. Πέρασαν απ' το βαγόνι μας, δεν μας άρεσε εκείνο το κουρκούτι. «Νιξ» τους είπε ο πάππου. Έφουγαν. Την άλλη μέρα δεν φέρανε δείγμα. Άνοιξαν την πόρτα και ρώτησαν. «Νιξ», ο πάππου και πάλι. Μετά από ώρα κάποιος είπε ότι τη δεύτερη φορά είχαν μο-

σχάρι ψητό. Μουρμούριζαν οι γριές, «Τι νιξ και νιξ» έλεγαν του πάππου, τις πήραν τα γέλια.

Μπήκε ένας ξένος στο βαγόνι και ρώτησε κάτι. Του μίλησε ο πάππου εγγλέζικα. Χαιρετήθηκαν και πιάσανε κουβέντα. Όλο σημείωνε σε ένα δεφτέρι. Ρώταγε πώς περνούσαμε στην Ουγγαρία κι αν είμαστε ευχαριστημένοι που γυρνάμε στην πατριδα. Φεύγοντας χάρισε πούρα στον πάππου, τον χτύπησε και στην πλάτη.

Στην Ιταλία είδαμε θάλασσα. Πριν μπουήμε στο βατόρι, μας μοίρασαν άσπρο ψωμί και πορτοκάλια. Τυρεύαμε μαγαίρι. Οι μεγάλοι γελοούσανε, βούρκωναν. «Με τα χέρια, με τα χέρια» μας έδειχναν. Μοσχοβόλησε ο τόπος.

Οι εμετοί άρχισαν απ' την πρώτη στιγμή. Είχαμε και θάλασσα, Φλεβάρης μήνας. Εμένα δεν με πείραξε. Βγαίναμε με τον πάππου στο κατάστρωμα, μου λевε για το ταξίδι του στην Αμερική με το ΠΑΤΡΙΣ. Βουνά τα κύματα, μια πάνω μια κάτω, ώρες ώρες η προπέλα γύριζε στον αέρα, την άκουγαν που δαιμονιότανε κι έτρεμε το βατόρι.

Απόγευμα στη Τουμενίτσα, δεν έπιανε το βά-
πορι, μας βγάδαν με βάρκες. Πολλοί φιλάνε το
χάψμα, κάποιος ανέβηκε σ' ένα τεπόζιτο κι έβγαζε
λόγο. Κλάματα, φωνές, αγκαλιάσματα. Βρήκαμε
τον πατέρα. Κλάιγανε η μάνα κι αυτός, εγώ δεν
μπορούσα να κλάψω. Μας πήγε σ' ένα καφενείο,
το 'χε συγγενής μας, ήταν πολλοί εκεί, μας κέρ-
ναγαν λουκουμία. «Μια χαρά είστε» μας λέγανε,
«γεροί, καλοντυμένοι». Δες και δεν λάβαιναν
φωτογραφίες.

Το βράδυ σκορπίσαμε για ύπνο σε συγγενείς
και φίλους. Εμένα με πήγανε στο σπίτι του Πιάν-
νη, ήμασταν βλάμηδες, όπως οι πατεράδες κι
οι παππούδες μας. Ο Πιάννης είχε κρύνσει και
τον 'βαδε κομπρέσα η μάνα του. Πρώτη φορά
έβλεπα μπλε οινόπνευμα. Το 'λεγα στον μικρό
την άλλη μέρα, δεν το πίστευε. Ρωτήσαμε τον
πατέρα και σιγουρευτήκαμε.

Στο Λεωφορείο πολλός κόσμος. Καλά που
βρήκαμε θέσεις. Μ' έχει στα γόνατα ο πατέρας.
Κοιτάω τα δάχτυλά του μπλεγμένα στην κοιλιά
μου. Είναι κοντά και χοντρά, φοράει και δαχτυ-

λίδια. Απλώνω το χέρι μου και τ' ακουμπάω. Με
φιλάει στο σβέρκο.

Κατεβαίνουν με από το Λεωφορείο. Μας περι-
μένουν χωριανοί με μουλάρια. Με βάζουν μόνο
μου στο σαμάρι και ξεκινάμε. Τρέμω μη με ρίξει
στον γκρεμό, πηγαίνει άκρη άκρη στο δρόμο.
Όλο λάσπες και νερά, πιάνει και μια ψιλή βροχή.
Κάποιος πιάει ν' ανοίξει ομπρέλα. «Μη» φωνάζει
ο αγωγάτης, «θα σκιαχτούν τα μουλάρια».

Κάποτε φάνηκε το χωριό, θεόρατη σκάλα. Ψι-
λοβρέχει ακόμη κι είναι όλα μουντά και ξένα. Στο
ποτάμι ο θείος Σπύρος, έρχεται τρέχοντας, μας
φιλάει και κλαίει, τότε εμένα, τότε τον μικρό.
Μας λέει «μπαγαίασηδες».

Μόλις είχε απολυνθεί απ' το στρατό, φοράει
ακόμη το αμπέχονο.

Μεσημέρι, η μυρουδιά της ρίγανης, Ολούθε βουνά, ρεϊκια, ξερό χορτάρι. Είμαι στο ποτάμι με τ' άλλα παιδιά, κολυμπάμε. Μετά πηγαίνουμε χαμηλότερα για νερόφια και καθούρια, ώς τη ρηχή στηλιά με τα πετροχειλιδονα, εκεί που σμίγουνε τα δυο ποτάμια. Ακούγονται κρωξίες από μεγάλα πουλιά, οι πέτρες καίνε. Η φωνή μιας γυναικας μακρινή. «Χρυσάνθη...» Τα παιδιά φωνάζουν όλα μαζί «Χρυσάνθη...» Ένα φτερό αγγίζει τα σπλάχνα μου, σαν να γυρίζει αδράχτι γνέθοντας ψιλή μαύρη κλωστή.

Το βράδυ τυλίγονται στο κορμί μου τα νερά, που μέσα τους κολύμπησα. Σκοτεινά, γεμάτα πέτρες γλιστερές, βατράχια και νερόφια. Τ' όνομα της Χρυσάνθης βουλιάζει, σαν γυάλινο μάτι. Είναι θαμμένη στην Ουγγαρία. Σ' ένα μικρό κοιμητήριο γεμάτο λουλουδία. Τότε που πήγαμε εκδρομή με το σχολείο δεν το 'ξερα. Κά-

ποιο παιδί διάβασε τ' όνομά της και μου 'δειξε τον τάφο. Πήγα στο σπίτι και τους το 'λεγα το βράδυ, με πήραν άξαφνα τα κλάματα.

Αλλάζω πλευρό. Ο πάππος δεν έχει κοιμηθεί ακόμη. «Μην πιάνεις τη φύση σου» μου λέει, «θα σου μείνει μικρή». Κοιμάμαι με τα χέρια στις μασχάλες. Εδώ είναι καλά. Στο βουνό με τα γίδια δεν ευχαριστιέσαι ύπνο. Ο γερο-Βασίλης μασάει καπνό από τσιγάρα ΕΘΝΟΣ. Συνηθεια της Αμερικής. Οι δυο γυναικες με ρωτούν τι έχω στο σακούλι για δείπνο. Το φεγγάρι κόκκινο και πολύ χαμηλά, τα γίδια σαν ίσκιοι από θάμνο σε θάμνο. Τρώμε ψωμί, τυρί, ντομάτες. Διαλέγω μέρος να κοιμηθώ, χωρίς πέτρες κι αγκάθια. Ευπνώ ανάμεσα στις δυο γυναικες. Η μια ροχαλίζει δυνατά.

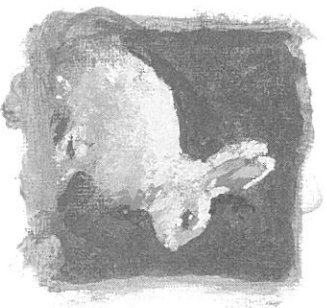
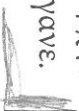
Το βουνό όλο πέτρα και χαμηλό πουρνάρι. Πού και πού καμιά βελανιδιά. Εδώ κι εκεί κομμάτια σκουριασμένο σίδερο, καμιά φορά κι οδóκληρη οβίδα. Κουβάλησα μια στο σπίτι, κατατρόμαξαν. Μου 'λεγαν για τον τάδε και τον δεινα, βγαλμένα μάτια, πετσοκομμένα χέρια, χώρια αυτοί που μείνανε στον τόπο.

Ο πάππος θυμάται τις επιχειρήσεις του στρατού. «Καθόμωνα στο παραθύρι» λέει, «και κοιτάξα τ' αεροπλάνα. Έρχιγαν μπόμπες, εμπρηστικά, σέρνονταν σαν τα φίδια, άρπαζε το βουνό. Είπα δεν θα μείνει ψυχή εκεί πάνω. Με το που φύγανε τ' αεροπλάνα, βγήκαν και ρίχιγαν με τα λαανοτούφεκα, άντρες, γυναικες. Είχαν γερά πολυβολεία».

Τώρα γιορτάζουν την πτώση της Μουργκάνας. Κάθε χρόνο. Λόγοι, στεφάνια κι ύστερα γλέντι κάτω απ' τα πλατάνια στην εκκλησιά που γίνεται το πανηγύρι κάθε Δεκαπενταύγουστο. Ονομαστό πανηγύρι, παλιά κράταγε τρεις μέρες. Πρωτοπήγα έντεκα χρονώ, με κερνούσαν όλο βανίλιες, φούσκωσα. Μου 'διναν πεντακοσάρικα, χιλιάρικά, τα χάρτινα. Αγόρασα ένα πιστόλι και τάπες. Μπαμ-μπουμ όλη την όλλη μέρα.

Ο λοχαγός ήταν πιωμένος. «Πώς πάει ο αγώνας;» λέει στην παπαδιά. «Ποιος αγώνας;» κέρωσε η πρεσβυτέρα. «Ξέρεις εσύ συναγωνίστρια» της έκλεισε το μάτι. Μπήκε στη μέση ο πατέρας. «Τι είναι αυτά που λέτε, αυτοί ήταν πρόσφυγες,

απαθέντες». Λόγο στο λόγο, παραλίγο να 'ρθουνε στα χέρια. Ο Λοχαγός διέταξε τον νοματάρχη να τον συλλάβει, ο νοματάρχης γνωστός, κυνηγούσανε μαζί, δεν τον άγγιξε. «Άκουσε να σου πω» του λέει ο πατέρας. «Αν εσύ 'σαι λοχαγός, εγώ είμαι στρατηγός σ' αυτό το χωριό. Με ψήφισαν τρακόσιοι νομάτοι. Κανένας δεν μπορεί να με δέσει». Πέσαν ο νοματάρχης και οι άλλοι, τον πήρανε το Λοχαγό και φύγανε.

Ο πατέρας όλο θυμό. «Μικρή Μόσχα μας ανεβάζουν, μικρή Μόσχα μας κατεβάζουν. Στις εκλογές οι ψήφοι μετρημένα κουκιά, πλακώνουν οι χωροφυλάκοι, ποιος ψήφισε τον ένα, ποιος ψήφισε τον άλλο. Κάθε τόσο καλούνε κάποιον στο Σταθμό. Απ' όταν ήρθαμε απ' τη Γιουμενίτσα, τα ίδια και τα ίδια. Στην αρχή χειρότερα. Σαν τότε που μας στείλανε τους στρατιώτες. Κόντευαν Χριστούγεννα, θα 'ταν οχτώ οχτώμισι που χτύπησαν στου Φώτη. Βγήκε ν' ανοίξει, έξω ένας άγνωστος, με κάπα, δεν έμπαινε, ρωτούσε από πού θα πήγαινε στην Αλβανία, πόσο θα 'κανε ώς τα σύνορα, τέτοια. Εξέρω γω, του λέει ο Φώτης. Ποιος είσαι που ρωτάς αυτά τα πράματα, άσε με, Χριστιανέ μου, τράβα το δρόμο σου. Έκλεισε την πόρτα, φόρεσε το αμπέχονο, απ' το παραθύρι στα χωράφια και ίσια εδώ. Τα σκυλιά του χωριού ανάστα ο Κύριος, μαζέψαμε τα ΤΕΑ και πιάσαμε